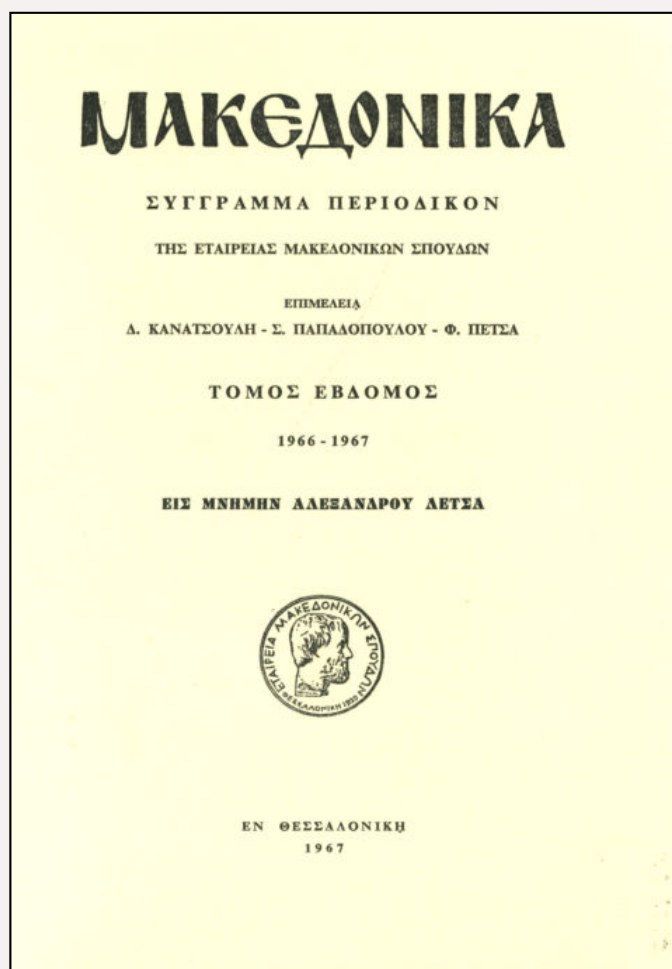

Μακεδονικά

Τομ. 7, 1967

Αρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγούμη. Ανέκδοτα
έγγραφα για την επανάστασι του 1878 στη
Μακεδονία. Εισαγωγή και επιμέλεια Ιωάννου Σωτ.
Νοτάρη

Παπαδόπουλος Στέφανος

<https://doi.org/10.12681/makedonika.990>

Copyright © 2015 Στέφανος Ι. Παπαδόπουλος

To cite this article:

Παπαδόπουλος, Σ. (1967). Αρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγούμη. Ανέκδοτα έγγραφα για την επανάστασι του 1878 στη Μακεδονία. Εισαγωγή και επιμέλεια Ιωάννου Σωτ. Νοτάρη. *Μακεδονικά*, 7, 385-387.
doi:<https://doi.org/10.12681/makedonika.990>

στὸ ἀρχεῖο τοῦ Κατσουγιάννη. Ἄν καὶ νεώτερα, τὰ κείμενα αὐτὰ παρουσιάζουν ξεχωριστὸ ἐνδιαφέρον, γιατί μᾶς δίνουν μιὰ πλήρη εἰκόνα τῆς κοινοτικῆς ὀργάνωσης τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατὰ τὴν τελευταία περίοδο τῆς τουρκοκρατίας, σὲ μιὰ χαμένη σήμερα ἐστία του. Μέσα στοὺς «Κανονισμοὺς» αὐτοὺς, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κοινοτικὴ διοίκηση, μπορεῖ ἐπίσης νὰ δῇ κανεὶς πῶς ἦταν ὀργανωμένη ἡ παιδεία, ἡ Ἐκκλησία, ἡ κοινωνικὴ πρόνοια καὶ ἓνα τμῆμα τῆς δικαιοσύνης, τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωσή του.

Ὁ Κατσουγιάννης, μὲ τὰ δύο βιβλία του ποὺ παρουσιάσαμε παραπάνω, ὄχι μόνον ἱκανοποίησε κάπως ἓνα ζωηρὸ πόθο του, ἀλλὰ καὶ μᾶς βοήθησε, ὅσο μποροῦσε, νὰ εὐρύνουμε τίς γνώσεις μας πάνω σ' ἓνα σοβαρὸ θέμα τῆς νεώτερης ἱστορίας μας. Ἄς εὐχηθοῦμε καὶ ἂς ἐλπίσουμε ὅτι τὸ παράδειγμά του θὰ παρακινήσει καὶ ἄλλους, νεώτερους καὶ εἰδικότερους, νὰ ἀσχοληθοῦν μὲ τὸ σοβαρὸ, ἀλλὰ καὶ ἀρκετὰ παραμελημένο, θέμα τοῦ ρόλου τῶν Κουτσοβλάχων μέσα στὴν ἱστορικὴ πορεία τοῦ ἔθνους μας κατὰ τοὺς νεώτερους χρόνους.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ἀρχεῖον Στεφάνου Νικ. Δραγούμη. Ἀνέκδοτα ἔγγραφα γιὰ τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία. Εἰσαγωγή καὶ ἐπιμέλεια Ἰωάννου Σωτ. Νοτάρη, Θεσσαλονίκη 1966, 8ον, σελ. 444 [Ἐκδόσις τοῦ Ἰδρύματος Μελετῶν τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀριθμ. 85].

Ἀρκετὰ κεφάλαια τῆς ἐθνικῆς μας ἱστορίας δὲν ἔχουν μελετηθῇ ὡς σήμερα ἱκανοποιητικά, γιατί οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐρευνητές, Ἕλληνες καὶ ξένοι, εἶχαν στρέψει τὸ ἐνδιαφέρον τους πρὸς τὴν περίοδο τῆς τουρκοκρατίας καὶ τῆς μεγάλης ἐπανάστασις τοῦ 1821 παρὰ στὰ γεγονότα τῶν νεώτερων χρόνων. Ἐτσι π.χ. ἀρκετὰ ἄγνωστες παραμένουν ὡς τώρα οἱ ἐπαναστατικὲς κινήσεις τοῦ ὑπόδουλου Ἑλληνισμοῦ τῆς Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας κατὰ τὸ 1854 καὶ 1878, κατὰ τὴν περίοδο δηλαδὴ δυὸ σοβαρῶν κρίσεων τοῦ Ἀνατολικοῦ Ζητήματος. Σ' αὐτὸ συνετέλεσε ἴσως καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ 21 μὲ τὴν αἴγλη του ἐπισκίασε κάπως τοὺς ὑποδεέστερους, κατὰ τὴν ἄποψη μερικῶν, μεταγενέστερους ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῶν Ἑλλήνων μὲ ἀποτέλεσμα νὰ γνωρίζουμε σήμερα τὴν παλαιότερη παρὰ τὴ νεώτερη ἱστορία μας.

Ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ ζήτημα, ἀναμφισβήτητο εἶναι τὸ κενὸ στὶς ἱστορικὲς μας γνώσεις, γιὰ τὴν περίοδο ποὺ μιλοῦμε, παραμένει σημαντικό, γι' αὐτὸ καὶ κάθε προσφορά στὸν τομέα αὐτὸν πρέπει νὰ εἶναι εὐπρόσδεκτη. Αὐτὸ καὶ μόνο θὰ ἀρκοῦσε ἴσως γιὰ νὰ χρωστοῦμε πολλὰς εὐχαριστίες στὸν φιλόλογο καθηγητὴ κ. Ἰωάννη Νοτάρη, ποὺ μὲ ἀγάπη καὶ πολὺ κόπο ἔφερε στὸ φῶς τῆς δημοσιότητας σοβαρὸ ἀρχεῖο καὶ ἀναφερόμενο στὴν ἐπανάστασι τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία. Ἡ ἐργασία του μάλιστα ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία καὶ γιὰ ἓναν ἀκόμη λόγο, γιατί τὸ ὑλικὸ τῆς ἀντλεῖται ἀπὸ ἀξιόλογη πηγή, τὴν πρὸ σημαντικὴ ἴσως γιὰ τὰ γεγονότα, στὰ ὁποῖα ἀναφέρεται: τὰ ἔγγραφα, ποὺ δημοσιεύει ὁ κ. Νοτάρης, προέρχονται ἀπὸ τὸ προσωπικὸ ἀρχεῖο τοῦ Στεφάνου Δραγούμη (γιου τοῦ ἐκδότη τῆς «Πανδώρας» καὶ συγγραφέα τῶν «Ἱστορικῶν ἀναμνήσεων» Νικολάου Δραγούμη καὶ πατέρα τοῦ Ἰωάννου Δραγούμη), ποὺ ὡς δραστήριο μέλος «τῆς ἐν Ἀθήναις Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς» ἐπαιξε σπουδαῖο ρόλο στὴν ὀργάνωσι τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τοῦ 1878 στὴ Μακεδονία.

Τὸ βιβλίον τοῦ κ. Νοτάρη διαιρεῖται σὲ δυὸ μέρη: σὲ μιὰ ἐκτενῆ ἱστορικὴ εἰσαγωγή (σ. 10-54) καὶ στὰ κείμενα τῶν ἐγγράφων (σ. 55-434). Ἀκολουθοῦν ὁ πίνακας ὀνομάτων, τὰ διορθωτέα καὶ ὁ πίνακας περιεχομένων.

Στὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς «Εἰσαγωγῆς» του (Ὁ Στέφανος Δραγούμης καὶ τὸ Ἀρχεῖο

τῆς Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς, σ. 11-14) ὁ συγγραφέας ἀναφέρεται μὲ συντομία στὸ ἱστορικὸ τῆς ἱδρύσεως τῆς «Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς», τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1878 στὴν Ἀθήνα, στὴν ἀποστολὴ τῆς, στὰ μέλη τῆς, ποὺ ἦταν ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν Ἰωάν. Πανταζίδης, ὁ στρατιωτικὸς γιατρὸς Γεώργ. Παππαζήσης, ὁ καθηγητὴς Νικ. Χαλκιοπούλος καὶ οἱ δικηγόροι Λεων. Πασχάλης καὶ Στέφ. Δραγούμης, καὶ τέλος μᾶς δίνει μιὰ γενικὴ περιγραφὴ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἀρχείου τῆς παραπάνω Ἐπιτροπῆς, ποὺ συγκεντρώθηκε ἀπὸ τὸν Στέφ. Δραγούμη καὶ δωρήθηκε στίς 31 Μαΐου 1960 ἀπὸ τὸν κ. Φίλιππο Στεφ. Δραγούμη στὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν. Τὸ δεῦτερο κεφάλαιο, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸν τίτλο του (*Ἡ ἐπανάστασις τῆς Μακεδονίας στὴ βιβλιογραφία*, σ. 14-20), εἶναι μιὰ κριτικὴ ἐπισκόπηση τῶν ὅσων γράφτηκαν ὡς τώρα γιὰ τὴ Μακεδονικὴ αὐτὴ ἐπανάστασις. Μιὰ ματιὰ ἐδῶ ἀρκεῖ γιὰ νὰ πείσῃ τὸν ἀναγνώστη γιὰ τὸ πόσο φτωχὴ ἦταν ἡ ἔρευνα πάνω στὸ κεφάλαιο αὐτὸ τῆς ἱστορίας μας. Μετὰ ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτά, εἰσαγωγικὰ μᾶλλον, κεφάλαια ἀκολουθεῖ τὸ κύριον τμῆμα τοῦ πρώτου μέρους τοῦ βιβλίου (*Τὸ ἱστορικὸ τῆς ἐπαναστάσεως*, σ. 21-52), ποὺ ὑποδιαιρεῖται σὲ τρία μέρη: α) *Τὰ πρὶν ἀπὸ τὸ 1878*, β) *Τὰ ἐλληνικὰ γεγονότα στίς ἀρχὲς τοῦ 1878* καὶ γ) *Τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τῆς Μακεδονίας*. Χρησιμοποιώντας ὁ συγγραφέας τὴ γνωστὴ βιβλιογραφία κατατοπίζει μὲ σαφήνεια τὸν ἀναγνώστη στὰ πρὶν ἀπὸ τὸ 1878 γεγονότα (ἐπανάστασις Ἐρζεγοβίνης καὶ Βοσνίας τὸ 1875, Βουλγαρίας τὸ 1876, πόλεμος Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου ἐναντίον τῆς Τουρκίας τὸ 1876, Πρεσβευτικὴ διάσκεψη τῶν Μεγάλων Δυνάμεων στὴν Κωνσταντινούπολη τὸν ἴδιο χρόνο, ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1877-1878), στὴ διστακτικότητά καὶ ἀδράνεια τοῦ ἐλεύθερου ἐλληνικοῦ κράτους, στὸν ἀναβρασμὸ τῶν ὑπόδουλων Ἑλλήνων καὶ στὴν ἐξαψὴ τῆς κοινῆς γνώμης τοῦ λαοῦ τῆς Ἀθήνας, ποὺ μὲ τὴν πίεσίν τοις ὁδήγησαν στὴν ἄκαιρὴ εἰσβολὴ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ στὴ Θεσσαλία στίς 21 Ἰανουαρίου 1878, καὶ ἄλλα. Ἰδιαίτερα στὸ τρίτο μέρος τοῦ ἴδιου κεφαλαίου ὁ κ. Νοτάρης, στηριζόμενος καὶ στὰ σημαντικότερα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῶν ἐγγράφων, ποὺ δημοσιεύει παρακάτω, μᾶς δίνει μιὰ σύντομη, ἀλλὰ καλὴ ἐξιστόρηση τῶν γεγονότων τοῦ ἐπαναστατικοῦ κινήματος τῆς Μακεδονίας. Ἡ ἱδρύσις τῆς μεγάλης Βουλγαρίας μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου (31 Ἰανουαρίου 1878) δὲν ἄφηνε στοὺς Ἕλληνες, γιὰ τὴν προστασία τῶν δικαίων τους, ἄλλο δρόμο ἀπὸ τὴν ὀργάνωσις ἐπαναστατικῶν κινήματων στὴν Ἠπειρο, Θεσσαλία καὶ ἰδίως στὴ Μακεδονία, ποὺ κινδύνευε ἅμεσα. Ἡ προετοιμασία τοῦ ἀγῶνα, ἡ ὀργάνωσις ἐθελοντικῶν σωμάτων στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ἡ ἐκρηξὴ τῆς ἐπανάστασις στὴν περιοχὴ Ὀλύμπου - Πιερῶν καὶ τὰ ὑπόλοιπα γεγονότα ὡς τὴ λήξιν τῶν ἐπιχειρήσεων (Ἀπρίλιος 1878) ἀπασχολοῦν ἰδιαίτερα τὸ συγγραφέα. Ἡ «Εἰσαγωγὴ» τοῦ βιβλίου κλείνει μ' ἓνα σύντομο «Ἐπίλογο» (σ. 52-54).

Τὸ δεῦτερο καὶ μεγαλύτερο μέρος τοῦ βιβλίου καλύπτουν τὰ δημοσιευόμενα ἐγγραφα (248 συνολικά), καταταγμένα σὲ 18 φακέλους (φάκ. Α'-ΙΖ' καὶ ΙΘ'). Στὸ ἴδιο μέρος (φάκ. ΙΗ') ἀναδημοσιεύεται καὶ ἡ ἐντυπὴ λογοδοσία τῆς «Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς», ποὺ εἶχε κυκλοφορήσει σὲ λίγα ἀντίτυπα τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1878 καὶ ποὺ περιέχει πολὺτιμες καὶ λεπτομερεῖς πληροφορίες, ἰδίως οἰκονομικῆς φύσεως.

Ἐπειδὴ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ περιγράψουμε, ἔστω καὶ συνοπτικά, τὸ περιεχόμενον τῶν δημοσιευόμενων ἐγγράφων, γι' αὐτὸ κρίνουμε σκόπιμο νὰ παραθέσουμε ἐδῶ τοὺς τίτλους τῶν διαφόρων φακέλων, ποὺ εἶναι ἀρκετὰ κατατοπιστικοί: Φάκ. Α': *Πρακτικὰ τῆς Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς*, σ. 57-78. Φάκ. Β': *Ἐγγραφα καὶ τηλεγραφήματα σχετικὰ μὲ τὴν προετοιμασίαν τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τῆς πραγματοποιήσεως τῆς ἀποστολῆς Δουμπιῶτη*, σ. 79-102. Φάκ. Γ': *Προσπάθεια στρατολογίας ἀπὸ τὸν Γεώργιο Θωμᾶ*, σ. 103-110. Φάκ. Δ': *Ἀποστολὴ Κοσμᾶ Δουμπιῶτη*, σ. 111-118. Φάκ. Ε': *Ἀποστολὴ ἐφοδίων ὑπὸ τὸν Μ. Καραγιῶργο*, σ. 119-122. Φάκ. ΣΤ': *Ἀποστολὴ Χρ. Γεωργιάδη*, σ. 123-134. Φάκ. Ζ': *Ἀποστολὴ Χ. Κριεμάδη*, σ. 135-152. Φάκ. Η': *Ἀποστολὴ Ἰω. Ὀλυμπίου καὶ Γούλα Νέλα*,

σ. 153-170, Φάκ. Θ': *Τηλεγραφήματα σχετικά με τις κινήσεις ὄλων τῶν σωμάτων ἀπὸ τῆς ἀποτυχίας τῆς ἀποβάσεως τοῦ σώματος Ὀλυμπίου μέχρι τοῦ τέλους τῆς ἐπαναστάσεως*, σ. 171-184. Φάκ. Ι': *Ἐπιστολὲς καὶ ἐκθέσεις Κ. Δουμπιώτη*, σ. 185-206. Φάκ. ΙΑ': *Ἐπιστολὲς Μιλτ. Ἀποστολίδη*, σ. 207-219. Φάκ. ΙΒ': *Ἐπιστολὲς Κ. Βατικιώτη*, σ. 220-256. Φάκ. ΙΓ': *Ἐπιστολὲς Ἰω. Παλαμήδη*, σ. 257-262. Φάκ. ΙΔ': *Ἐπιστολὲς πρὸς τὸν Στέφ. Δραγούμη κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐπαναστάσεως ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν*, σ. 263-268. Φάκ. ΙΕ': *Διάφορα ἔγγραφα ἀπὸ τῆς ἐπαναστατημένους περιοχῆς*, σ. 269-308. Φάκ. ΙΣΤ': *Ἐπιστολὲς ἀπὸ μέλη τῆς τοπικῆς ἐπιτροπῆς Σκιάθου*, σ. 309-344. Φάκ. ΙΖ': *Ἐπιστολὲς καὶ ἀναφορὲς ἀπὸ τοῦ τέλους τῆς ἐπαναστάσεως καὶ πέρα*, σ. 345-372. Φάκ. ΙΗ': *Λογοδοσία τῆς ἐν Ἀθήναις Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς (ἀνατύπωση)*, σ. 373-430, καὶ Φάκ. ΙΘ': *Ἐγγραφα σχετικά με τὴν λογοδοσίαν τῆς Μακεδονικῆς Ἐπιτροπῆς*, σ. 431-433.

Ἀπὸ τὴν παράθεσιν τῶν τίτλων τῶν φακέλων εὐκόλως μπορεῖ νὰ ἀντιληφθῇ κανεὶς ὅτι τὰ δημοσιευόμενα ἔγγραφα καλύπτουν ὅλη σχεδὸν τὴν ἔκτασιν τοῦ θέματος, στὸ ὁποῖο ἀναφέρονται. Βέβαια μερικὰ ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶναι τόσο σημαντικὰ καὶ ἴσως μιὰ περίληψιν τοῦ περιεχομένου τῶν θὰ ἀρκοῦσε γιὰ νὰ κατατοπίσῃ τὸν ἐρευνητὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ δημοσίευσιν ὄλων τῶν ἐγγράφων *in extenso* δὲν σημαίνει - κάθε ἄλλο - ὅτι μειώνει τὴν ἀξίαν τοῦ βιβλίου.

Ὁ κ. Νοτάρης δὲν περιορίζεται σὲ ἀπλὴ ἔκδοσιν τῶν ἐγγράφων, ἀλλὰ τὰ συνοδεύει καὶ μετὰ πολλὰ ἐπεξηγηματικὰ σχόλια, πού ἀναφέρονται σὲ πρόσωπα, τοπωνύμια, γεγονότα κ.λ. Ὁ ἀριθμὸς καὶ ἡ ποιότης τῶν σχολίων αὐτῶν δείχνουν καλὰ πόσο πολὺ κόπιασε ὁ ἐκδότης, ἀνατρέχοντας καὶ σὲ ἄλλες πηγές, ὅπως τὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, οἱ ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς κ.ἄ. Γενικὰ ἡ ἐργασία τοῦ κ. Νοτάρη εἶναι πολὺ ἐπιμελημένη καὶ ἀποτελεῖ σημαντικὴ προσφορὰ στὴν ἐρευνα τοῦ κεφαλαίου αὐτοῦ τῆς νεώτερης ἱστορίας μας. Ἡ ἔλλειψιν ἑνὸς καταλόγου τῶν δημοσιευομένων ἐγγράφων καὶ ἑνὸς καλοῦ χάρτη τῆς περιοχῆς, ὅπου διαδραματίστηκαν τὰ γεγονότα, πού θὰ ἔκανε τελειότερο τὸ βιβλίον, δὲν νομίζω πὼς πρέπει νὰ ἀποδοθῇ σὲ ἄγνοια ἢ ἀμέλεια τοῦ ἐκδότη. Εἰδικὰ γιὰ τὴν ἀπουσία τοῦ χάρτη γνωρίζω καλὰ ὅτι αὐτὴ ὀφείλεται σὲ τεχνικὲς δυσχέρειες, ἄσχετες μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κ. Νοτάρη.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Ι. Κ. Βασδραβέλλη, *Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν επανάστασιν τοῦ 1821*. Ἐκδόσις τρίτη, μετὰ τὰς νέας ἱστορικὰς πηγὰς (Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, ἀριθ. 25), Θεσσαλονίκη 1967, 8°, σ. 325, πίν. 32.

Ἡ ἱστορία τῆς Μακεδονίας, τοῦ βόρειου αὐτοῦ προμαχώνα τοῦ ἑλληνισμοῦ, κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας τουλάχιστον, δὲν ἔχει δὴ ἀκόμη τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος. Ὑπάρχει ἄφθονο ὕλικόν τόσο σὲ ἐκδεδομένους πηγὰς (ἰδίως σὲ περιηγητικὰ κείμενα καὶ συλλογὰς ἐγγράφων), ἀνεξερεύνητον καὶ ἀνεκμετάλλετον ὡς σήμερα, ὅσο καὶ σὲ ἀνέκδοτα ἔγγραφα διαφόρων ἀρχείων τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῆς Ἑλλάδος (κυρίως προξενικὲς ἐκθέσεις, ἀναφορὲς καὶ ὑπομνήματα κ.λ.π.), τοῦ ὁποῖου ἡ συλλογὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ παρουσίασις ἀποβαίνει ἐπιτακτικότερη ἀπὸ μέρα σὲ μέρα, ὥστε ἀπὸ τῆς νέας σημερινῆς συνθηκῆς, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἑλληνικώτατην Μακεδονίαν τῇ θέσῃ πού πραγματικὰ τῆς ταιριάζει μέσα στὸν χῶρον τῆς ΝΑ. Εὐρώπης. Ἡ ἔλλειψιν ὁμῶς μιᾶς γενικῆς ἱστορικῆς σύνθεσης συμπληρώνεται ὡς ἓνα σημεῖον ἀπὸ μεμονωμένους μελέτες πού γράφτηκαν κατὰ καιροὺς ἀπὸ τοπικοὺς ἱστοριογράφους καὶ ἀπὸ λαμπροὺς εἰδικοὺς ἐρευνητὰς. Ἀνάμεσα στοὺς τελευταίους πρωτεύουσα θέση κατέχει ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, τοῦ ὁποῖου καὶ θὰ παρακολουθήσουμε τὸ περιεχόμενον.

Ὁ κ. Βασδραβέλλης, ὁ ὁποῖος μετὰ υἱικήν, θὰ λέγαμε, στοργὴν καὶ ἀγάπην ἔχει ἀγκαλιάσει